

מקורות לשיעור 1079 – שעון שבת – חלק א' / שביתת כלים

מלאכה שמתחילה מערב שבת. שעון שבת – האם פשוט שמותר ?

שמות פרק כג פסוק (פרשת משפטים)

(יב) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשָּׁבֵת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְיִנְפֹשׁ בֶּן אִמְתֶּךָ וְהָגֵר : (יג) וּבְכָל אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֵלֶיכֶם תִּשְׁמְרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תִזְכְּרוּ לֹא יִשְׁמַע עָלַי פִּיךָ : (רש"י) : ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו - לעשות כל מצות עשה באזהרה, שכל שמירה שבתורה אזהרה היא במקום לאו)

שבת דף יח. / (ושם האם גם בית הלל מודים לשביתת כלים או רק בית שמאי)

אמר ליה רב יוסף ולימא מר משום שביתת כלים ? דתניא ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו לרבות שביתת כלים מה נאמר בפסוק שיש לרבות ממנו שביתת כלים (=אסור שכלי יעשה מלאכה בשבת גם אם התחיל מלאכתו בערב שבת, כגון נר דולק, סיר על גבי האש וכו', כלי מושכר ביד גוי וכו') ?

תורה שלימה שמות כ"ג יג ס"ק קע"א

אלא אף בכל דבר שצריך שביתה אני מזהירך כגון כלים. ובכת"י ילקוט תימני בגליון : ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו לרבות שביתת כלים כדאמרינן במס' שבת, א' ל' י' כ' מ' כלים. שהמלה אליכם אותיות א כלים. ובכת"י רמזי רבינו יואל : ובכל קרי ביה 'ובכלי. וראה ת"ש לעיל חס"ז פ"ב אות רמה ובמילואים שם עמ' רמט כתבתי באריכות לברר הלכה זו. [קעג] הובא במכילתא

תורה שלימה - י"ט חסידים ג / כסר, מנחם מנדל בן יצחק כרץ / עמוד 25
הדפוס המוציא לאור

אלא אף בכל דבר שצריך שביתה אני מזהירך כגון כלים.

תורת משה שמות פרק כג פסוק יג (פרשת משפטים)

...דודאי ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו לרבות שביתת כלים (שבת י"ח ע"א), הוא דרשה פשוטה, דהרי בענינא דשבת כתיב למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, ואם כן פשטי' ראוי לפרשו אשביתת כלים בשבת, ..., (ועי"ש מה דעת החולקים).

העמק דבר שמות פרק כג פסוק יג (פרשת משפטים)

(יג) ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו. סמיכות המקראות מלמדנו דבשבת קאי, ומזה למדו בית שמאי שביתת כלים כדאי' בשבת דיי"ח, וא"כ מפרשי הכי, ובכל, היינו בכל דבר שעושין בו מלאכה, אשר אמרתי אליכם לקמיה היינו וינפש בן אמתך והגר תשמרו, אותו עשה דבן אמתך והגר קאי בכל, כ"ז לב"ש. אבל לדידן יש לפרש באשר היום יום מנוחה מצוה לכל אדם מישאל לעסוק בתורה כדי שיהא נזהר בכל השבוע שאחריו, וכ"ה בש"ע או"ח סי' ר"צ דבשבת יש לבעה"ב לעסוק בתורה ע"ש, והמאירי בהקדמה לנדרים פי' הא דאיתא בירושלמי במה מענגו מ"ס בשינה ומ"ס בתלמוד, הא בת"ח והא בבעה"ב, דת"ח מענגו בשינה ובעה"ב בתלמוד, ורש"י בשבת דקט"ו א' כ' שהיו בשבת דורשין לפני בעלי בתים שעוסקין במלאכה כל ימות החול כו' :
ושם אלהים אחרים לא תזכירו. באשר יום מנוחה מיוחד לשירה וזמרה כלשון המשורר במזמור שיר ליום השבת, טוב להודות לה' וגו', משי"ה הזהיר כאן ביותר שלא יזכר שם אלהים אחרים בשיריו. ומזה למדנו בכל הימים ובכל אופן. והיינו דאי' במגילה דיי"ב ב' דישראל בשבת אוכלין ושותין ועוסקין בדברי תורה ובדברי תשבחות :

הרחב דבר שמות פרק כג פסוק יג (פרשת משפטים)

ומזה יש ללמוד כמש"כ הראב"ד והביא הרמב"ן במלחמות ה', דגם לב"ש אינו אסור אלא מלאכת ישראל שהתחיל מבע"י ולא מלאכת כותי, והיינו כמו וינפש בן אמתך והגר דרך מלאכת ישראל אסור, ולא כתוס' דף י"ט שכתב דלב"ש אסור להשכיר כליו לכותי כמו בהמה לב"ה, ועי"ז יש להקשות א"כ למאי פי' הכתוב בהמה, הרי הכל בכלל ובכל.

ר' עובדיה מברטנורא מסכת שבת פרק א משנה ה

וב"ה מתירין. משנתן המים מבעוד יום, אף על פי שהן נשורין והולכין בשבת, דסברי על שביתת בהמה אדם מוזהר דאית בה צער בעלי חיים, אבל לא על שביתת כלים :

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי (אפשטיין-מלמד) שמות פרק כ פסוק ט (פרשת יתרו) // דרשה נוספת לשביתת כלים

ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך. זו היא שבית שמאי אומרין אין שורין דיו וסמנין וכרשינין אלא כדי שישורו מבעוד יום ואין פורשין מצודות חיות ועופות אלא כדי שיצודו מבעוד יום. ואין טוענין בקורת בית הבד ובעיגולי הגת אלא כדי שיזובו מבעוד יום. ואין פותקין מים לגנות אלא כדי שתתמלא מבעוד יום ואין נותנין בשר בצל וביצה על גבי האש ולא תבשיל לתוך התנור אלא כדי שיצלו מבעוד יום. ובית הלל מתירין בכולן. אלא שבית שמאי אומי "ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך" שתהא מלאכתך גמורה מערב שבת. ובית הלל אומרין "ששת ימים תעבד" עושה אתה כל ששה ושאר מלאכתך היא נעשית מאיליה בשבת, "ועשית כל מלאכתך" שתהא בשבת כמי שאין לו מלאכה.

ירושלמי מסכת שבת פרק א הלכה ה

מתני'. ב"ש אומרים אין שורין דיו וסממנים וכרשינין אלא כדי שישורו מבעוד יום וב"ה מתירין: גמ' ומה טעמהו דבית שמאי [שמות כ ט] "ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך". כל מלאכתך גמורה מבעוד יום. ומה טעמהו דב"ה. "ששת ימים תעשה מעשיך וביום" (=הפסוק לעיל בפרשת משפטים. קה"ע: ... שלפעמים יעשה מלאכה אף ביום השביעי. פני משה: גמ' ומ"ט דב"ש. משום דכתיב בדבור זכור את יום השבת ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך. דמשמע דכל מלאכתך צריך שתהיה גמורה מבע"י וב"ה ילפי מקרא דכתיב ב' משפטים ששת ימים תעשה וביום השביעי תשובות מדהוה ליה למיכתב ויום השביעי תשובות וכתיב וביום ללמדך שאם התחיל במלאכה בע"י אף על פי שהיא נגמרת מאליה בשבת מותר דביום קאי אדלעיל דיש לך שתעשה מבעוד יום וביום השביעי והיינו כשנגמרת מאליה בשבת:).

מה מקיימין ב"ה טעמון דבית שמאי ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך ? בעובדי בידן (קה"ע: שלא יעשה מלאכה בידים משא"כ כשנעשית המלאכה מאליה שרי). ומה מקיימין ב"ש טעמון דב"ה ששת ימים תעשה מעשיך וביום ? כהדא דקתני פותקין מים לגינה מע"ש והא שותה והלכת בשבת (פני משה: ומה מקיימין ב"ש וכו'. הא משמע מדכתיב וביום דיש לך מלאכה הנגמרת מאליה בשבת שמוותרת: כהדא דתני וכו'. בתוספתא פ"ק כלומר בהני אף ב"ש מודו דמותר היכא שנגמרת המלאכה מאליה ולהכי אתי האי קרא דוביום וטעמא דהני לא צריכי כלי אבל במלאכה שנגמרת בכלי קאסרי ב"ש משום שביתת כלי כדפרישית במתני': פותקין. פותחין אמת המים שמושכת מן הנחר והולכת להשקות את הגינה).

מה מהות האיסור לשיטת בית שמאי ? (ולקמן בתורה שלימה)

שו"ת היכל יצחק אורח חיים סימן כב

ואולם אני מניח את זה, לפי שלמיעוט זכרוננו לא הזכירו בירושלמי ששביתת כלים דאורייתא לב"ש, אלא ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך, ובזה אין נ"מ אם הפקיר את הכלים או לא הפקיר, שעכ"פ מלאכתך היא.

תוספתא מסכת שבת פרק א הלכה ט

אמרו ב"ש לב"ה אי אתם מודים שאין צולין בשר וביצה בע"ש עם חשיכה אלא כדי שיצולו אף דיו סמנין וכרשינין וכיוצא בהן. אמרו להם ב"ה אי אתם מודים שטוענים קורות בית הבד ותולין עיגולי הגת ע"ש עם חשיכה אף דיו סמנין וכרשינין וכיוצא בהן אלו עמדו בתשובתן ואלו עמדו בתשובתן. אלא שב"ש אומרים (שמות כ) ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך שתהא כל מלאכתך גמורה מע"ש. ובה"א (שם כג) ששת ימים תעשה (מלאכה) [עושה] אתה (עושה – הגר"א) כל ששה.

חדושי הרשב"א מסכת שבת דף יח עמוד א (ועי"ש שיטה נוספת בביאור המחלוקת)

ר"ח ז"ל... ופלוגתא דבית שמאי ובית הלל דמתניתין במלאכות שחייבין עליהן חטאת הנגמרות בשבת היא ובגזירה פליגי בית שמאי סברי גזרינן ובית הלל סברי לא גזרינן.... ויש לי להביא ראיה לדברי ר"ח ז"ל דהא תניא בתוספתא כדעתיה דרבה דתניא התם בפרק קמא דמכילתין (ה"ט) אמרו להם בית שמאי לבית הלל אי אתם מודים שאין צולין בשר בצל וביצה ערב שבת עם חשיכה אלא כדי שיצולו אף דיו וסמנין וכרשינין כיוצא בהן, אמרו להם בית הלל אי אתם מודים שטוענין בקורת בית הבד ותולין עגולי הגת ערב שבת עם חשיכה אף דיו וסמנין וכרשינין כיוצא בהן, אלו עמדו בתשובתן ואלו עמדו בתשובתן אלא שבית שמאי אומרים ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך, מלאכתך גמורה מערב שבת, ובית הלל אומרים ששת ימים תעשה מלאכה עשה אותה כל ששה, אלמא לאו בשביתת כלים פליגי כדברי רב יוסף אלא במלאכות הנגמרות בשבת כדברי רבה...

תורה שלמה, בדרך ט"ז מילואים עמ' ר"נ

...שב"ה דרשו "ששת ימים תעשה מעשיך וביום" - כלומר שבכה"ג עושה מלאכה גם ביום השביעי, זה תמוה מאד לומר שעיקר יסוד ההיתר של בית הלל שאין אנו מצווין בשבת על שבתת כלים, נסמך על רמז זה... שלפעמים עושה מלאכה אך ביום השביעי כגון במלאכה שנעשית מאליה... ולפי מה שמבואר במכילתא דרשב"י וכן מוכח מתוספתא שב"ה פרשו כן פשטא דקרא ששת ימים תעבוד ועשית על מלאכתך, שבששת ימים מותר לו לעשות כל המלאכות ורק ביום השביעי אסור, וכשהמלאכה נעשית מאליה מותר. אולם מפני שב"ש שמאי סברו שאפשר לדייק מקרא 'ועשית כל מלאכתך' – שכל המלאכה צריכה להיגמר מערב שבת,, לכם הביאו ב"ה ראייה לפירושהם בקרא 'ועשית כל מלאכתך' שהמילה קאי 'כל' קאי על האדם, מקרא אחר בשמות כג יב, 'ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות, הרי פשטא דקרא מוכח שבששת ימים מותר לו לעשות כל מעשיו שהוא צריך רק בום השביעי תשבות, שהרי לא כתיב ועשית 'כל' מלאכתך, וזהו שהקשו מקרא זה לבית שמאי....

דמב"ם הלכות שבת פרק כה הלכה כו

בהמה שנפלה לבור או לאמת המים אם יכול ליתן לה פרנסה במקומה מפרנסין אותה עד מוצאי שבת ואם לאו מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ואם עלתה עלתה, ואף על פי שמבטל כלי מהיכנו שהרי משליכו לבור לתוך המים מפני צער בעלי חיים לא גזרו,

אזר שמח הלכות שבת פרק כה הלכה כו / ביאור המחלוקת לגבי שביית כלים

הנה הגמ' (שבת קכח, ב) מסיק סבר צער בעלי חיים דאורייתא, ואתי דאורייתא ודחי דרבנן, וכפי הנראה שיטת רבינו בפרק י"ג מהלכות רוצח גבי בהמת עכו"ם דפטור מפריקה, ע"כ דסבר צער בעלי חיים דרבנן, וכן כתב הגר"א (ח"מ) סימן ער"ב (אות יו) יעו"ש, אלא דסובר רבינו דכוונת הגמ' כאן בשבת הוא ענין מושאל, והכונה היא דלענין שבת חזינן דרחמנא קפדה רק על בע"ח שישבותו וינוחו שורך וחמורך וכל בהמתך, משום דאית בהו הרגשת צער מלאכה, ורצתה רחמנא שבשבת קודש להוראת חדוש העולם וההשגחה ינחו ויתענגו כל בעלי נפש חי' בעלי ההרגשה, וכיון דרואין אנו שהתורה חששה לנפש החי' בשבת באופן שהוא מצטער שינוח בשבת, וכמו שדריש במכילתא (משפטים נזיקין כ') יכול לא יניחנו תולש וכי' ת"ל (שמות כג, יב) למען ינוח, ואין זה נוח אלא צער [הביאו' תוס' (שבת) קכ"ב (ע"א ד"ה מעמיד)] לכן לא גזרו חכמים איסורי דידהו כמו מבטל כלי מהיכנו בשבת משום צער בעלי חיים, וזה מכוון הירושלמי פרק משיליו (ביצה פ"ה ה"ב) שני' הוא שהוא מצוה על שביתת בהמתו, ולכן ירד משום צער בעלי חיים יעו"ש, דהתורה

תשובת רס"ג על ראיות הקראים

(א) לשון רס"ג: „ובמאמר הכתוב לא תבערו אש, הלכו תועה הרבה מן המחדשים והם ייחסו לו כאילו כוונתו להכנת הגר מערב שבת לשבת. ונעלם מעיני כולם הטעם, שהעמידה התורה לאיסור מלאכה בשבת, והוא המנוחה, כמו שנאמר: למען ינוח שורך וחמורך (שמות כג, יב), וכן: למען ינוח עבדך ואמתך (דברים ה, יד), ועניין מנוחה אינו גופל אלא על בעלי חיים, ולכן תוארו כאן המדבר ושאינו מדבר. אבל היסודות, ר"ל האש והמים והרוח והעפר, אין עניין מנוחה גופל עליהם כלל, וכן שאר הכלים אינם סובלים ענין המנוחה והיגיעה, ולכן לא נאסר שום דבר ממה שאומתנו עושה, וגם לא קצת היסודות שאנו משתמשים בהם. וזה עיקר גדול. שצריך שתשמור אותו בנפשך. אבל האנשים לא שמו לב וחשבו, שאיסור מלאכה בשבת הוא בשביל עניין הפעולה הנעשית כשהיא לעצמה, ולכן אתה מוצא אותם מוכיחים תמיד ואומרים: והרי זה נעשה בשבת! אבל אנו אומרים: מה איכפת לנו בעשייה זו, כשכל בעלי החיים הם במנוחה, והיא הדבר המבוקש, וזה הוא העיסוק. ואפילו היה נכון שכל מה שגולד מעצמו

רצתה שיתענגו בע"מ מקדושת יום השבת.
איברא כ"ז אינו אלא למאן דאמר דשביתת כלים ליכא בשבת, אבל למאן דאמר דאף בכלים מוזהר בשבת, היכא דהכלי עבדי מעשה, ע"כ המצוה היא משום האדם, שיהיו כל עניניו נפסקים ושובתים בשבת, שלא יהא לבו טרוד בהן, וכאלו כל מלאכתו עשויה, א"כ לא הי' מכוון התורה מצד הרגשת בע"מ כלל, ולכן כתב ההמ"ג פ"ו הלכה ט"ז דאם היא מלאכת עו"ג בכלי מותר, ובמכוון זה אמרו בפרק מי שהחשיך (שבת קנד, ב) קא סבר צער בעלי חיים דרבנן הוא, שלא מצאנו גבי שבת שתכיון התורה להזהיר על צער בעלי חיים, ולכן אסור, דמבטל כלי מהיכנו לא וותרו חכמים משום צער בעלי חיים, וזה ר' גמליאל דסבר שביתת כלים, ולכן (לא) נתן כלי לכובס ג' ימים קודם השבת (שם יח, א) הבו כי זה נכון.

החילוֹק בין שיטת הגמ' והירוּשְׁלָמִי / שיטת בית שְׁמַאי לְעוֹמֵת

שיטת הקראים

דעתנו, כיון
252.

לענין שבת
כלים אינם
שיב על זה
מ' הסוברים
ל' שיש דין
ז'א כדברי
ינוח שורך
ה ואי אתה
לפ"ז לב"ש
ר בברייתא,
יג) לרבות
ינוח שורך
יר ובן אמה
אני מזהירך
ש"י שב"ש
זביתת שור
שמחייבים
הוא משום

אין דין שביתה כלל כלומר מה שהאש בוער על ידי
שהדליק אדם קודם השבת, לכ"ע אין דין שביתה, אך
כלים ס"ל לב"ש שיש חיוב על האדם שהכלים ישבתו
[לא כמו שביארתי לעיל שיטת המכדרשב"י בשיטת ב"ש
שזה דין בשביתת אדם שיהי' כל מלאכתו עשויה], ויש
להסביר שיטה זו מזה שאנו רואים בהתפתחות הטכניקה
אדם דוחק כפתור של מכונה בע"ש והמכונה עובדת במשך
השבת ועושה כל העבודות, שפעם עשה אותם האדם, וככה
היא דרך המלאכה בשבת ימי המעשה, א"כ ס"ל לב"ש
כמו שאדם מצווה על שביתת שור שלא יעשה מלאכה
בשבילו כן יש גם דין שביתת כלים שלא יעשו מלאכה
בשבילו, שאם לא כן לא יהי' היכר בין יום שבת ליום
הול, מכיון שכן דרך העבודה גם בימות החול, (ואולי
זה בכלל מה שאמרו שלעתיד לבא תהי' הלכה כב"ש),
אבל אין דין לשביתת החומר אם מונחים המוגמר
וגפרית על ארעא או כשמפקיר הכלים אפילו האש שבנר
דולק על זה אין דין שביתה. משום שאין דין שביתה
בחומר עצמו.

והרס"ג יפרש כשיטת המכילתא דרשב"י שאפילו
לב"ש אין דין שביתה בכלים כמו שנתבאר לעיל.

א*) רס"ג במו"ע דף 255 כותב וז"ל:
מדמים לאיסור והצעתי אחרי זה, מה שהם נתלים בעניין
זריעה מערב שנת השמיטה, והם אומרים: כשם שאסור
שביעית לשביעית לזרוע בסוף שנת השמיטה על מנת
להצמיח בשביעית, כך אסור להבעיר
אש בסוף היום השישי על מנת להשאירה ביום השביעי.
ודקדקתי גם בזה ומצאתי, שהשביתה בשמיטה קשורה
באדמה ולא באדם, ולכן אסר את הגידול בכל המסיבות,
ואילו השביתה בשבת קשורה באדם ולא באש ולא בשום

ו במכילתא
ז כלים אין
ודים לב"ה
ז"ג ולא על
ל' מלאכתך
ומשנת רבי
ולפ"ז הפי'
ה ראלו רל

האם הקראים אוסרים גם אש שאינה שלו ? וא"כ זה ההבדל בין ב"ש לקראים ועוד לב"ש בקרקע אין איסור רק
בכלים ולכאורה לקראים בכל מקרה יש איסור. וגם לקראים אין ל"ט מלאכות כשלנו וכו'.